НАДІЯ ДУДНИК
Кафедра загальної педагогіки та дошкільної совіти ДДПУ імені Івана Франка

Авторська програма О. Винницької «Лицем до дитини»

Autorski program O. Winnickiej „Twarzą do dzieci”

РЕЗЮМЕ

В статті проаналізовано особливості використання авторської освітньої програми О. Винницької «Лицем до дитини» в українській освіті. Виокремлено філософську основу програми, яка характеризується акцентом на діяльність дитини в навчанні, ініціативності та застосуванні методу взаємонавчання. В статті запропоновано для розгляду методику навчання за темами тижня, що робить процес навчання учнів творчим. Охарактеризовано переваги та недоліки традиційної освіти, умови її використання в загальноосвітній школі. Аналізуються переваги застосування авторської програми в умовах сучасної української школи, яка побудована на демократичних засадам організації навчально-виховного процесу. Зокрема, батьки та учні виконують навчальні проекти, які презентують на підсумкових заняттях, проводять спільні виховні заходи. Стаття зосереджена на досвіді роботи групи педагогів-новаторів однієї з українських шкіл, яка понад 20 років реалізує дану освітню програму. Звернено увагу на прийоми співпраці вчителя з учнями, батьками, громадськістю, які активно беруть участь у доповненні освітніх програм, осучасненні їх застосування у швидкоплинному соціальному прогресі. Також виділено проблеми, з якими стикаються педагоги-новатори в умовах сучасної української освіти. Зазначено шляхи активного впровадження варіативних навчальних програм, які відповідають запитам конкретних шкіл та регіонів України.

Ключові слова: авторська програма; інноваційне навчання; особистість дитини; ініціативність; творчість; самостійність

Відповідно до листа МОН України «Щодо порядку розроблення програм для дошкільних навчальних закладів» (№ 1/9–369 від 27.05.2010 року), крім Державної базової програми «Я у Світі» як основної, в освітній роботі з дітьми дошкільного віку можуть використовуватися й додаткові освітні програми – як комплексного характеру так і парціальні, які сприяють забезпеченню варіа-

DOI: 10.17951/PE/2017.1.95

тивності в освітньому процесі, дають можливість реалізовувати особистісний підхід і мають легітивий зміст, сертифікацію відповідно грифу Міністерства освіти і науки України. Зокрема, авторська програма навчання та виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку «Лицем до дитини», автор О. Винницька. Мета – виховати особистість: фізично і психічно здорову; вільну в мисленні та творчості; здатну до саморозвитку і співпраці; ініціативну і соціально активну; громадянина України, який може толерантно відстоювати свої інтереси і права, не порушуючи прав інших людей.

Авторська програма О. Винницької «Лицем до дитини» поєднує навчльні та виховні вимоги знань, умінь, навичок, компетентостей, які повинні отримати діти у дошкільному освітньому закладі та під час навчання у початковій школі, зі спеціальною організацією навчально-виховного процесу, який створює ситуації сприяючої педагогіки, врахування інтересів дітей, варіативностей в організації розвивального простору, застосування інноваційних методик тощо. Означена програма вимагає від педагога творчості мислення, великої любові до дітей, вміння створювати ігрові ситуації, враховувати бажання дітей, вести їх до особистісного зростання.

Так, великим досвідом впровадження програми «Лице до дитини» володіє група творчих педагогів Дрогобицької спеціалізованої школи I–III ступенів. Учитель-методист Чайківська Ольга Федорівна виступила ініціатором експериментульного застосування концептуальних засад інновації. З 1993 року вона модернізує та використовує прораму «Лицем до дитини» в практичній діяльності з учнями початкових класів. Як позитивний результ зазначимо, що її випускники мають значні переваги у самооцінці власних здібностей, самопрезентації у новому колективі, володіють комплексними знаннями, вмінням пошукової діяльності, творчим мисленням, комунікативними здібностями. Як недовершеність практичної реалізації програми, хочемо зазначити проблему наступності. Не всі педагоги погоджуються продовжувати у середній та старшій школі цю методику, розвивати дитячу ініціативність і вміло спрямовувати її навчально-виховне русло. Багато освітян є прихильниками «зручних дітей» і не дуже радіють, коли в класі працюють діти, які сміливо висловлюють власні судження, наводять агрументи протилежної позиції. Комфортніше працювати з групою дітей, які є виконавцями, не піддають сумніву твердження педагога чи книжні ази, є дисциплінованими та точними у виконанні навчальних завдань.

Але аналізована освітня програма має інші пріорітети, які вважає домінантними у вихованні особистості: ініціативність, допитливість, самостійність, креативність, вміння відстоювати власну точку зору тощо. Тому такі вихованці не завжди комфортні для традиційного педагога. Вони сперечаються, можуть бути емоційними, у навчальній роботі зосереджені не на дисципліні, а на способах розв'язання завдань, висловлюють власну думку щодо навчального матеріалу, застосованих виховних прийомів, наводять власні приклади із життя,

порівнюють реальність і бажання, будують «повітряні замки» тощо. Завдання педагога: не давати категоричних оцінок, підкреслювати позитивні сторони події, розв'язку, мотивацію, прагнення дитини, обов'язково заохочувати до наступних пошуків, разом вибудовувати перспективу, навіть дещо фантазійну, бо немає розвитку в суспільстві без мрійників та фантазерів – вони «двигун прогресу». Важливо, щоб педагог також був творчим, а кожне його заняття мало новизну, сюрприз, він повинен іти не за строгим планом, а за ходом думок та ініціативою всіх учасників, не обмежуатися тільки часом уроку, ідея пошуку повинна варіативно впроваджуватися (в позаурочний час, з батьками, старшими товаришами, науковими пошуками).

У Ольги Федорівни діти на уроках математики працюють з олівцем і ластиком, бо так швидше виправити власну помилку, здійснити зручне обчислення, намалювати схему тощо. Використовуючи цей спосіб розв'язку, педагог прослідковує позитивну динаміку у розвитку логіко-метематичного мислення учнів. Діти розв'язують значно більше завдань, використовують зручні для кожного способи обчислення. Погоджуємося з твердженням: у математиці важливіше мислення, а не акуратність оформлення та каліграфія.

Ще одна особливість – презентація роботи як результат дитячої праці, новацією вважаємо її варіативність. Наприклад, у класі є стенд особистих досягнень дітей. В групи одних учнів були вітрильники, на парусі яких вчитель клеїв наліпки за конкретні досягнення (найкрівніші букви у зошиті з письма, найбільше розв'язав математичних завдань, прочитав найбільше книжок з позакласного читання, перестав запізнюватися на заняття, систематично доглядає за живим куточком в класі тощо). Діти самостійно визначають, що вони можуть робити краще, стараються, щоб їхній вітрильник не був без наліпок. Такий метод сприяє самоорганізації, підвищує самооцінку, робить дитину особливою у групі ровесників, вчить радіти за успіхи товарищів, розвиває самостійність, відповідальність, самокритичність, впевненість у власних силах, ініціативність.

А чого варті філософські зошити дітей? У педагога є стопка дитячих заміток, які вини систематично записують в особисті власні зошити, які зберігає педагог. Ця кореспонденція ведеться щоранку. Діти приходять до школи за 20 хвилин до занять. Вчитель вже у класі, готує приміщення до роботи. На дошці написана тема, наприклад: «Сьогодні весело, бо яскраво світить сонце», «Скоро Новий рік і я хочу…», «Пройшов День Матері». Може бути і вільна тема. На партах у дітей розкладені їхні філософські зошити, у яких вони записуть власні думки, будують плани, пишуть про проблеми, переживання, можуть просто намалювати малюнок чи ще щось. Педагог наприкінці дня читає власну кореспонденцію, дізнаючись про багато особистих тем, відчуттів, тривог і радісних подій у житті вихованців, читає їхні роздуми, пояснення, сподівання. Такий метод особистого спілкування дає можливість відкрити дитину, зробити її ближчою у психо-емоційному контакті, вчасно виявити проблему, зрозуміти

поведінку тощо. Цей зошити для педагога є скарбом під час індивідуальної та групової роботи з батьками вихованців.

Нетрадиційними є і шкільні свята. Всі звикли на презентації святкового дійства спостерігати активність дітей: пісні, вірші, танці… Але хто з дорослих брав участь разом з дітьми? Небагато. В організації свят за програмою «Лицем до дитини» дорослі насправді це зробили. Отже, виступають батьки, готують монтаж, вірші, пісні, танці, шиють костюми, а діти як глядачі дивляться, фотографують, аплодують. Було відрадно і потішно, коли батько однієї з вихованок Ольги Федорівни забув слова вірша, який був зовсім простим, а донька встла, підійшла, обняла тата і сказала: «Ти був молодець!». Після такої оцінки віршів, які були на домашнє завдання для донечки, вчилися тільки разом з татом. Успіх такого прийому очевидний: зближення інтересу дітей та батьків, спільність у розв'язанні освітніх проблем, вміння відчути радість пізнання, прояву творчості і, як результат, велике задоволення від навчально-виховного процесу як розвивального.

Розвиток науки і техніки сприяв появі нових форм навчальної комунікації, новітнім методам розв'язання освітніх завдань. З огляду на це роль вихователя набула нової якості. Він розкриває *пізнавальні якості дитини*, його життєву компетентність у різних соціальних інституціях. Водночас відбувається еволюція змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до розробок і впровадження новітніх освітніх технологій. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його *відкритість майбутньому*, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях. Інноваційні педагогічні технології забезпечують *умови індивідуального розвитку* особистості, здійснення її права на творчий внесок, особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку.

Інноваційні педагогічні технології мають *гуманістичну спрямованість* у системі освіти, зумовлену співіснуванням і складними взаєминами в науковій педагогіці й педагогічній практиці традиційної наукової педагогіки. Вони належать до системи загального наукового й педагогічного знання, виникли і розвиваються на межі загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології і теорії управління, економіки освіти. Інноваційні педагогічні технології є однією з домінуючих тенденцій розвитку людства.

Інноваційні педагогічні технології – специфічні та досить складні, потребують особливих знань, навичок, здібностей педагогів. І в системі освіти засвідчують якісно новий етап взаємодії й розвитку наукової та педагогічної творчості і процесів застосування її результатів. Складність, багатогранність педагогічної діяльності є базою для багатьох педагогічних технологій, динаміка продукування яких постійно зростає.

Метою державної Національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.) є виведення освіти в Україні на рівень розвинутих країн світу, що можливо лише за умов відходу від унітарної педагогіки і розробки провідними науковцями

та педагогами-практиками варіативних інноваційних програм розвитку дітей, які передбачають впровадження сучасних педагогічних технологій (*Державна національна програма…* 1994, с. 6). Саме цим зумовлена нинішня увага педагогів, методистів до інновацій.

Термін «інновація» означає оновлення процесу навчання. Запозичення цього терміна пов'язане з бажанням виділити мотиваційний бік освітнього процесу. Інновації у педагогіці пов'язані із загальними процесами в суспільстві, глобальними проблемами. Під інноваціями розуміють нововведення у педагогічній системі, поліпшення, удосконалення ходу й результату педагогічного процесу. Нині створюється нова педагогіка, характерною ознакою якої є *інноваційність* – здатність до оновлення, відкритість новому. Нововведення як педагогічне поняття означає введення нового до навчально-виховної, освітньої діяльностей. Це може бути використання нових методів, способів дій, засобів, нових концепцій, нових навчальних програм, засобів виховання тощо. Педагогічне нововведення означає зміни, спрямовані на удосконалення і розвиток виховання й освіти.

Особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Терміни «традиційне (нормативне) навчання» та «інноваційне навчання» запропоновані групою вчених у доповіді Римському клубу (1978), який звернув увагу світової наукової громадськості на невідповідність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей. Інноваційне навчання трактувалось у ній як процес і результат навчальної та освітньої діяльності, що стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі. Воно орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях.

Розвиток системи і змісту навчання в сучасному світі відбувається у контексті глобальних освітніх тенденцій (мегатенденцій), серед яких такі:

- масовий характер освіти та її неперервність як нова якість,
- значущість освіти для індивіда і суспільства,
- орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності,
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості,
- орієнтація навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття.

Докорінна зміна традиційного способу життя породжує нові вимоги, які спонукають людину краще розуміти інших і світ загалом. З урахуванням цього

пріоритетними завданнями сучасної освіти є навчання навчатися, навчання працювати, навчання співіснувати, навчання жити, які були сформульовані в контексті завдань європейської школи і визначені у доповіді Жака Делора на Міжнародній комісії «Освіта XXI століття» (Дичківська 2004, с. 16).

Однією з яскравих педагогічних технологій, пов'язаних з принципом виховую чого навчання, є програма «Лицем до дитини», бо в її організації передбачається активна мотивація дитини до пізнавального процесу. Тобто, педагог створює ситуації-провокації «Хочемо зробити, але бракує знань чи умінь», а як це бажане здійснити? Або реалізовує ситуацію «Що би хотілося дізнатися дітям?». Педагог розробляє заняття, враховуючи запити дітей у полі їхніх інтересів (космос, світ тварин, населення планети тощо).

Наприклад, діти наприкінці тижня самостійно на аркушах записують тему, яка їх цікавить (більшість написали: космос). Протягом вихідних педагог з картотеки завдань з математики, розвитку мовлення, природи шукає тексти, завдання на тему космосу. Паралельно діти з батьками виконують проект тижня: «Планета». Дослідження полягає у поділі дітей на малі групи, кожна з яких збирає інформацію про свою планету, описує, художньо оформляє і наприкінці тижня презентує. Роботи дітей розвішуються на стіні класу і ще деякий час служать візуальним навчальним матеріалом, приносять моральне задоволення виконавцям.

У цій методиці використано принцип навчання навчатися, який полягає у виробленні вміння шукати та використовувати різноманітну інформацію, диференціювати її, презентувати, залучати до пошуку Інтернет-ресурси, батьків, дні з енциклопедій, наукових книжок тощо.

Принцип навчання працювати має на меті формування здатності ефективно здобувати професійні навички, вміння знаходити власні шляхи розв'язання проблемних ситуацій, співпрацювати в колективі, доводити розпочату справу до логічного завершення. Навчання співіснувати полягає у розвитку таланту до налагоджування соціальних, дружніх і родинних стосунків, вихованні здатності до емпатії, персоніфікованих взаємин з іншими людьми.

Завданням навчання жити є формування в молодої людини цілісного світогляду і світосприйняття, вміння осмислено бачити особистісний сенс життя, прагнути до духовної зрілості, бути відповідальною за себе, усвідомлювати відповідальність за долю людства. Описана вище методика допомагає дітям усвідомлювати себе частиною людства, всесвіту, надає впевненості у необхідності наукового поступу, використанні в житті принципів гуманізму, толерантності, відчуття гармонії себе з природою тощо.

Суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, ініціативні та відповідальні, з високим творчим потенціалом. Не менш важливими будуть такі їхні якості, як моральність, внутрішня свобода, бажання самореалізуватися, здатність діяти в інтересах людства.

На рубежі II–III тис. радикально змінюється державна освітня політика і в Україні. Розпочалося становлення нових парадигм (грец. paradeigma – приклад, взірець) освіти, орієнтованих на входження нашої країни у світовий освітній простір, поглиблюються тенденції диференціації освіти. Реалізація принципу варіативності дає змогу педагогічним колективам навчально-виховних закладів обирати і конструювати педагогічний процес за різним моделями (предметно зорієнованими, особистісно зорієнтованими, творчого спрямування), зокрема й авторськими. Це супроводжується суттєвими позитивними змінами в педагогічній теорії та практиці: розробленням різних варіантів змісту освіти, використанням можливості сучасної дидактики у підвищенні ефективності освітніх структур; здійсненням наукових розробок і практичним обґрунтуванням нових педагогічних ідей і технологій. Реальністю є взаємодія різних педагогічних систем і технологій навчання, апробування на практиці як нових форм, так і цілісних педагогічних систем (Бех 2006, с. 18).

Незадоволеність якістю освіти в реальній практиці, усвідомлення необхідності реформування роботи навчально-виховних закладів зумовлюють потребу в оновленні професійної підготовки, стилю професійної діяльності педагога. Особливо значущим є формування його компетентності, особистісно-професійних якостей, здатності жити і працювати в інноваційному режимі: пізнати, прийняти і зрозуміти нове.

Розвиток педагогічної інноватики в Україні (середина XX ст.) пов'язаний із масовим громадсько-педагогічним рухом, спричиненим суперечностями між суспільними потребами щодо розвитку і функціонування навчально-виховних закладів і реальним буттям навчально-виховної справи. Сучасний спектр педагогічних замовлень є надзвичайно широким. І педагог має бути готовим виконати будь-яке ринкове замовлення – від високоефективного навчання, елітного виховання, до елементарного педагогічного догляду. А це можна вирішити тільки за допомогою системних педагогічно спрямованих засобів, форм, методів організації навчально-виховного процесу. Що неможливо без розроблення відповідних суспільному замовленню освітніх технологій. Головні питання, на які спрямована технологія як дієве поняття (форми, методи, засоби): як навчати, як виховувати, як розвивати.

Педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку і впровадженні нових максимально ефективних технологій навчання і виховання, результатом яких має бути формування високо адаптованої до змінних умов, активної, діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долати будь-які труднощі, бо вона ще в юному віці з допомогою педагога пізнала, створила себе, навчилася володіти собою. Орієнтація на нове, пошук і впровадження нового не є самоціллю педагогічної інноватики. Передусім вона спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу і його результатів вимогам суспільства. А в динамічно змінюваному соціумі це спонукатиме до постійного оновлення

змісту і форм навчання та виховання, максимально уважного і водночас критичного ставлення до всього нового.Орієнтація на особистісну сутність людини, прагнення звільнити її від одноманітності в суспільному бутті й особистісному розвитку домінують у сучасній теорії і практиці виховання. Складові цієї домінанти є одночасно і характерними ознаками гуманістичної педагогіки. До них належать:

- надання дітям *ініціативи у пізнавальній діяльності*, створення емоційно стимулюючого навчального середовища, розвиток у дітей саморегуляції і свободи, яка формує почуття й усвідомлення особистої відповідальності,
- здійснення навчально-виховного процесу в атмосфері взаємодії, приязні, *емоційної співдружності*,
- структурування педагогічного процесу на визнаній педагогом і дітьми *солідарній основі*,
- *виконання наставником ролі порадника*, консультанта, джерела знань, метою якого є створення для вихованців реальних можливостей вибору пізнавальних альтернатив і самореалізації у формі, яка б відповідала рівневі розвитку кожного з них,
- формування і *добір освітніх програм* з огляду на максимальні можливості розвитку потенціалу і стимулювання творчих здібностей дітей (Дудник [ред.] 2013, с. 20).

Про автора програми «Лицем до дитини». О. Винницька народилася в 1957 в Канаді, почесний консул Канади в Україні, педагог, громадський діяч. Як Почесний Консул Канади в Україні, від 1997 року була інструментальною в установленні та розбудові консулату у Львові, має уповноваження на 10 областей в Україні. Від 1992 року переводить в Україні курси й семінари для вихователів, вчителів та директорів. Опрацювала навчальні матеріали «Лицем до дитини», які втілюють методи індивідуально орієнтованого навчання. Видала підручник для професійного розвитку вчителів. Голова Світової Координаційної Верховної Освітньої Ради при СКУ.

Працюють за програмою «Лицем до дитини» на засадах особистісно орієнтованого навчання та виховання школи першого ступеня і дошкільні навчальні заклади Львівщини з 1993 року. Вона розрахована на роботу з дітьми від 2 до 12 років. Мета – виховати особистість: фізично і психічно здорову; вільну в мисленні та творчості; здатну до саморозвитку і співпраці; ініціативну і соціально активну; громадянина України, який може толерантно відстоювати свої інтереси і права, не порушуючи прав інших людей.

Основне кредо: кожен день для дітей повинен бути радісним. Тому основне завдання: створення емоційного комфорту для дітей. Необхідно, щоб обсяг навчального матеріалу, ступінь його абстрактності, сам процес навчання відповідав віковим психофізичним особливостям дитини, способу сприймання дитиною навколишнього світу. Тому принцип навчання: від абстрактного до

конкретного (розвивальне навчання). Вчимо грамоти від тексту до букви. Матеріал кількох предметів об'єднуємо у загальнопізнавальні теми, які вивчаються під час інтегрованих занять із застосуванням максимуму відчуттів.

Навчання організовується таким чином, щоб діти, експериментуючи, спостерігаючи, відкривали закони, правила, формули. Тоді воно перетворюється для них на цікаву науково-дослідницьку роботу. Ця робота проводиться у малих (по 3–4 особи) групах.

Отже, кожна дитина має можливість висловлювати і обстоювати свою думку, аргументувати і доводити її або погодитися з думкою свого опонента. В одних випадках визнати лідером когось, в інших – брати роль лідера і пов'язану з нею відповідальність на себе. Виховуємо активного громадянина, здатного давати собі раду в житті, самостійно приймати рішення і брати на себе відповідальність за їхні наслідки. А педагог є співрозмовником, співучасником, порадником, режисером, спостерігачем, помічником.

День розпочинається ранковою зустріччю. Півгодини діти розповідають, що цікавого сталося у них від учора, ведуть записи спостережень за погодою (календар погоди). Таким чином дитина має змогу поступово адаптуватися. Далі – заняття за розкладом. При цьому, загальношкільних дзвінків немає. Вихователь, залежно від інтенсивності роботи та віку і стану дітей, сам встановлює, коли оголосити перерву. Прогулянка є обов'язковою для всіх. Педагогом ведеться системна робота над оцінюванням діяльності дитини, який дає змогу дитині, батькам прослідкувати динаміку розвитку дитини, причини її успіхів і невдач. А помилка розглядається як сходинка до пізнання. Поступ кожного порівнюємо з його власними успіхами, а не досягненнями інших (Дудник [ред.] 2013, с. 127).

ОСВІТНІ ЗАСАДИ ПРОГРАМИ О. ВИННИЦЬКОЇ «ЛИЦЕМ ДО ДИТИНИ»

Світ навколо нас постійно змінюється. Чи достатньо враховуються ці зміни у навчально-виховному процесі?

За останні десятиріччя світ неймовірно змінився, і далі змінюється надзвичайно швидкими темпами. А як же наші школи? Чи встигаємо ми пристосуватися до цих змін? Педагогам варто врахувати особливості сучасних технологічних та соціальних акцентів, які розставляє життя:

1. *Комунікація*. Технологія, телефон, радіо, факс і комп'ютери, сателіти полегшили доступ до інформації про найважливіші проблеми світу. Люди можуть порозумітися за кілька секунд, хвилин. Всі об'єднані мережею інформації, Інтернетом. Діти починають «бавитися» комп'ютером, який дає їм потрібну і непотрібну інформацію. Чи вміло використовують вони цю телекомунікацію?

2. *Енергія*. Ресурси зменшуються, а витрати збільшуються. Вид і форма енергії змінюється (атомна, сонячна), і це суттєво впливає на спосіб життя та працю людини. Часто треба перекваліфіковуватись і осучаснювати фах та професію. Чи діти вчаться пристосовуватися до змін?
3. *Вибір Професії*. Був час, коли людина все життя мала одну професію. Світові зміни, падіння темпів зростання виробництва, інфляція, політична нестабільність і темп, з яким все це змінюється, змушує нас задуматись над майбутнім молодого покоління. Чи не доведеться шукати нових доріг, щоб розв'язати ці проблеми? Вироблення нових методів праці, поділ праці, організація праці. Як молоді люди мають приготуватися до нового способу життя? Чи вміють вони організувати своє оточення і планувати роботу? Як нам, дорослим, допомогти їм у цих пошуках? Чи готові вони самостійно вибирати те, що вартісне?
4. *Родина*, радше її розпад, став однією з найболючіших проблем суспільства. Статистика свідчить, що велика кількість розлучень має дуже негативний вплив на людей. Дитину часто виховує один з батьків, а часом у самій сім'ї втрачаються родинні зв'язки, вона перестає існувати як одне ціле. Новостворена суспільна проблема – більше десяти років ростуть діти трудових емігрантів. Тому вчитель має знайти особливий підхід до цих учнів, бо їхні вартості, їхні потреби і переживання є іншими. Чи наші діти розуміють ці відмінності і чи справедливо оцінюють один одного?
5. *Жінка в суспільстві*. Її роль у суспільстві змінилася. Тривалий час жінки займали другорядне місце у суспільстві, позаяк усі важливі рішення приймали чоловіки. У суспільному, політичному, релігійному житті всі високі посади належали чоловікам. У професійній сфері праця жінок була відмінною від чоловічої. Тепер усе змінилося. Щораз більше жінок рівноправні з чоловіками. Бачимо жінок у парламентах, у місцевих урядах, у науковому і мистецькому світі, спортивному житті. У родинах обоє батьків працюють, обоє розв'язують проблеми. У шкільних системах кількість жінок на провідних адміністративних посадах зростає. Жінка щоразу здобуває собі більше прав і визнання у суспільстві. Однак із цим пов'язані інші проблеми. Як давати собі раду з професійною роботою і водночас зберегти родину, виховувати дітей? Потрібний рівний розподіл праці між батьками, взаємні розуміння, толерантність і пошана. Чи наші учні так само шанують інших без огляду на стать?
6. *Полікультурність*. Кожна людина має право на свій спосіб життя, розвиток мови та культури. Виникли різні світові організації, які стежать за гуманністю у співіснуванні людей різних націй, культур, релігій, слідкують за дотримуванням прав людини. У деякому сенсі вони стали совістю суспільства. Чи наші діти вчаться шанувати думки і погляди інших, навіть коли їх не поділяють? (Дудник [ред.] 2013, с. 129).

Україна почала процес побудови нового суспільства. І педагоги повинні задуматися, як долучитися до цього процесу і які зміни впроваджувати у свою роботу. Яким має бути це нове суспільство? Які вартості та ідеали хочемо пропагувати? Яку людину хочемо виховати? Чи беремо до уваги зміни в усьому світі, чи тільки в себе «на своєму подвір'ї»? (проблемні питання за О. Винницькою).

Багато людей у світі намагаються розв'язувати свої проблеми різними способами. Як ми готуємо дітей до такого життя? Чи вчимо їх мирно і творчо розв'язувати проблеми, шукати нову інформацію й робити висновки, чи лише подаємо низку знань, які в майбутньому стануть зовсім неактуальними? Тут можна сказати, якими би актуальними не були знання, які подаватимуть педагоги учням, вони за кілька років стануть застарілими. Не зміняться тільки ціннісні орієнтири, навики постійно взаємодіяти в атмосфері підтримки, довіри, заохочення і допомоги. Життя тоді цікаве, коли людина пробує, шукає нових доріг, сягає вищих горизонтів. Часом ми задовольняємося малим, не використовуємо всього потенціалу. Втім, коли ми ставимо собі вищі завдання, тоді, щоб здійснити свої цілі, мусимо обдумувати складні методи, застосовувати уяву, фантазію, розв'язувати проблеми, а отже, бути учасниками творчого процесу, який поведе нас у цікаве майбутнє. Найважливіше, не боятися побачити дійсність. Нам потрібно вибрати все позитивне зі світових змін і застосувати до своїх навчальних методик. Від нас залежить, яким буде світ у майбутньому, від нас залежить, якими будуть майбутні громадяни суспільства І наскільки вони будуть готові до життя у світі швидких змін і у світі вічного руху. Думаючи про майбутнє, маємо виробити нові стратегії для нас і наших шкіл. Навчання має бути активним, а програми навчання – пробуджувати розум, а не терпеливість, фантазію і уяву. Потрібно застосовувати такі методи навчання, які сприяють співдружності й співробітництву, а не суперництву. Клас не має бути обмеженим простором, а розширенням життєвого досвіду, каталізатором учнівських думок, дослідження і комунікації. «Як це зробити?» – це запитання треба ставити собі щодня, коли готуємося до праці з дітьми.

Майже кожна діяльність людини побудована на пошуках за якимось зразком. Це збирання і організовування різної інформації, яка стосується вже встановлених і вироблених концепцій. Будь-яка невідповідність між старими і новими дослідами стимулює дослідження, маніпуляцію і пристосування до різних ситуацій. Втримати правильний баланс між новим і старим, вже здобутим досвідом у навчальних ситуаціях – саме це і є живим мистецтвом освіти. Кожна дитина має природну потребу бути вправною у цій ситуації. Тому шукають різні можливості, щоб через науку позбутися почуття невпевненості.

Укладаючи навчальну програму, найважливіше звернути увагу на дитину, як на особистість. Потрібно «проаналізувати» (діагностувати) дитину, чи вона готова розумово, фізично, емоційно, чи має загальні здібності, чи якісь специфічні таланти. Педагог має знати, які можливості дитини, що вона може осягнути, що

вона вже знає, які вона мала переживання, які її цінності, який рівень мовного розвитку. Знаючи це, педагог може сформулювати мету навчання. Коли дитина відчує довіру і теплоту в ставленні до себе, вона відкриється, і тоді педагогові легше вирішити, яку програму запланувати саме для цієї дитини.

Важливо, щоб дитина відчувала і розвивала почуття особистої гідності. Наставник має відчувати потреби кожної дитини, дбати про її розвиток. Кожна дитина росте і розвивається відповідно до своїх здібностей.

Якщо Ви хочете бути справді освіченим, Вам потрібно прийняти для себе такий спосіб мислення. Відкрийте себе для сприйняття всього багатства щоденного досвіду – для власних емоцій, для поруху хмар, пташиної мови, для невдач та успіхів людей з інших країн та часів, для вправності рук ремісника і дитини. Обмежень для можливостей навчання не існує, їх достатньо, щоб переповнити наш розум щодня у тисячі разів.

Суперечка щодо найкращих методів освіти завжди зводилася до дилеми: свобода дослідження чи структурована передача знань. Одні вважають, що найкраще вчитися, заглиблюючись у незнаний Всесвіт, і рухаючись вперед уроками, які дає нам життя. Інші вірять у те, що найкраще вчитися, отримуючи максимально можливі знання про предмет навчання, і рухаючись із цими знаннями вперед до практики. Обидва шляхи не раз випробовувались найрізноманітнішими методами, в найрізноманітніших комбінаціях і співвідношеннях.

Якщо віддати перевагу одному підходові, потрібно згадати пересторогу Конфуція, який учив своїх послідовників: «Вчитись без думки – бути сліпим; думати без вчення – опинитися в небезпеці».

Тому, офіційне шкільництво – це один зі шляхів отримання освіти, і не слід його недооцінювати. Школа, якщо вона на високому рівні, дає знання і допомагає осмислити довкілля. Вона наштовхує нас на ідеї, до яких ми навряд чи добрались би самостійно; прилучає до живої людської думки на шляху її формування людьми та цивілізаціями, яких ми не можемо осягнути особистим досвідом. Вона робить нас частиною спільноти учнів і допомагає вказати форму і напрям безмежного потоку знання, що пливе перед нами.

Офіційна освіта через шаблонність, обов'язковість вимог компетенції вихованців як результат діяльності педагога не одухотворить вашого натхнення і не дасть відчуття завершеності. Отже, *одночасно зі знанням потрібно шукати ще й мудрості*. Знання – багатогранні, мудрість – всеохоплива. Знання формуються словами, мудрість – життям. Знання допомагають побачити збоку, коли розумієш побачене навколо, мудрість дає змогу подивитись зсередини і побачити невидиме. Особистість не може зреалізуватися без обох вимірів навчання.

Тому важливо для досягнення навчального результату поєднання з розвитком пізнавальних можливостей і потреб особистості дитини, щоб виконавська діяльність підпорядковувалась творчій.

1. Світ дитини поділяють за темами та формами спілкування. Дитина дошкільного та молодшого шкільного віку не сприймає світ через призму абстрактних предметів, наприклад, математика, українська мова тощо. Вона бачить світ через призму різних тем, які її цікавлять та приваблюють, наприклад, яблука, гриби, вода тощо. Також вона знає, що деякими справами вона займається наодинці, деякими з іншими дітьми-однолітками, декотрими зі старшими, а декотрими з молодшими. Ці поняття, якими думає дитина, мають бути віддзеркалені в офіційному розподілі дня. План пишуть для дитини, а не для керівництва.
2. Дитина вчиться, коли спілкується. Дитина вчиться, коли вона говорить сама до себе вголос та розмовляє з іншими дітьми. Такий процес навчання діє при постійному русі – діти встають, змінюють положення тіла, переходять з місця на місце, жестикулюють тощо. Коли дитина задіяна цілим тілом, тоді вона менше втомлюється фізично. Також вона має змогу змінити позицію чи, навіть, відпочити, якщо їй це потрібно. Тому 5–10 хвилинні перерви та фізкультхвилинки не потрібні. Натомість, потрібно запровадити довшу (мінімум 30 хв.) перерву надворі, що має проходити під наглядом чергового учителя.
3. Нас оточують постійні зміни. Кожна зміна – це спроба розв'язати проблему. З кожною новою зміною приходять нові проблеми, які треба розв'язати. Для деяких людей кожна зміна – це спроба дестабілізувати оточення та спричинити безлад. Друге ставлення до зміни – це те, що зміна не відводить нас від удосконаленого стану, а навпаки призводить до нього. Принцип роботи за програмою «Лицем до дитини» відкидає такі ставлення до зміни. Натомість вважаємо, що постійна зміна – це дійсність. Саме в такій дійсності мусимо жити.
4. У сучасному світі грамотність – це сукупність умінь. У сучасному світі грамотній людині, яка хоче стати повноцінним учасником демократичного процесу, потрібно розвивати чотири основні вміння:
   – висловлювати свої думки, побажання, потреби,
   – читати і писати, тобто вміти відтворити букви, слова, речення,
   – розглянути різні погляди, які часто суперечать один одному,
   – знайти і відібрати потрібну інформацію.
5. Батьки беруть активну участь у житті навчального закладу.
6. Оцінювання знань та вмінь – це процес навчання, а не його наслідок.
7. Навчальний процес – це не підготовка до життя, це частина життя.
8. Участь у навчальному процесі приносить задоволення (Дудник [ред.] 2013, с. 132).

Професіоналізація педагога і входження його в інноваційний режим роботи неможливі без творчого самовизначення, в якому провідну роль відіграє його налаштованість на самовдосконалення, самоосвіту, саморозвиток для забез-

печення нової якості освіти. Якість освіти – рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом. З точки зору інноваційної педагогіки новою якістю освіти є належна якість не лише навчання, а й виховання, ступінь розвиненості особистості людини, яка навчається, її підготовленості до продовження навчання, самостійного життя.

Отже, гуманізм як принцип інноваційної педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку. Педагогіка співробітництва визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їх життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довір'я, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість.

З різноманітними виявами новизни в педагогічній інноватиці тісно пов'язана проблема педагогічної творчості. Як стверджував український педагог В. Сухомлинський:

> (…) перетворення наукових істин на живий досвід творчої праці – це найскладніша сфера дотикання науки до практики. Зроблене вченим відкриття, коли воно оживає в людських взаємовідносинах у живому пориві думок і емоцій, постає перед учителем як складне завдання, розв'язати яке можна багатьма способами… У виборі способу, втіленні теоретичних істин у живі людські думки й емоції саме і полягає творча праця педагога (Сухомлинський 1977, с. 321–322).

БІБЛІОГРАФІЯ

Бех І.Д. (2006), *Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання*. К.: Либідь.

Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.) (1994), К.: Райдуга.

Дичківська І. (2004), *Інноваційні педагогічні технології : навч. пос.* К.: Академвидав.

Дудник Н.З. (ред.) (2013), *Сучасні технології дошкільного виховання: навч.-метод*. Дрогобич: відділ ДДПУ ім. Івана Франка.

Сухомлинський В.О. (1977), *Слово вчителя в моральну вихованні. Вибрані твори*. Т. 5. К.: Радянська школа.

STRESZCZENIE

W artykule przeanalizowano możliwości wykorzystania na Ukrainie autorskiego programu „Twarzą do dzieci". Zaprezentowano podstawy filozoficzne programu, w którym szczególny akcent położono na inicjatywę i działalność dziecka w nauczaniu oraz wspólne uczenie się. Dla zilustrowania metody nauczania przedstawiono propozycję tygodniowego ośrodka pracy o charakterze twórczym. Wskazując niedociągnięcia tradycyjnego nauczania stosowanego w szkołach ogólnokształcących, podkreślono walory zastosowania programu autorskiego we współczesnej

szkole ukraińskiej, w której proces dydaktyczno-wychowawczy opiera się na demokratycznych zasadach. Jego ważnym elementem są wspólnie realizowane przez rodziców i dzieci projekty, których efekty prezentowane są na podsumowujących zajęciach. Przedstawiono ponadto działalność grupy pedagogów nowatorów jednej z ukraińskich szkół, w której od ponad 20 lat realizowany jest ten autorski program. Zwrócono również uwagę na metody pracy nauczyciela z uczniami, rodzicami, społecznością lokalną aktywnie uczestniczącą w programie edukacyjnym. Wyodrębniono także problemy, z którymi spotykają się pedagodzy nowatorzy w warunkach współczesnej edukacji ukraińskiej. Poza tym istotna jest potrzeba wdrażania różnych wariantów programów edukacyjnych w zależności od potrzeb szkół i regionów Ukrainy.

Słowa kluczowe: program autorski; innowacyjność; osobowość dziecka; twórczość; samodzielność